

**Conf. univ. dr. Cristian Ștefan Liușnea,
Facultatea de Educație Fizică și Sport,
Universitatea „Dunărea de Jos” Galați**

EVANGHELIE ZAPPA – UN FILANTROP ȘI UN PRECURSOR AL JOCURILOR OLIMPICE MODERNE

Abstract: *Few know that the first to have the idea of initiating the Modern Olympic Games was a Romanian landowner, named Evangelos Zappa (Ευαγγέλης Ζάππα), although much is known about his life after. In 1856, Evangelos Zappa of Bucharest wrote to Otto I of Bavaria, the King of Greece and the Greek government proposing the revival of the Olympic Games in Athens, offering to provide the necessary funds for organizational expenses, as well as for the construction of sports buildings.*

His idea was accepted and the first modern Olympic Games, held according to Zappa's plan, were inaugurated on November 15, 1859, in the presence of the royal family, the government and other personalities of the time.

Keywords: *Evangelos Zappa, Modern Olympic Games, philanthropist, sport.*

Puțini știu faptul că primul care a avut ideea inițierii Jocurilor Olimpice Moderne a fost un moșier român, pe nume Evanghelie Zappa (Ευαγγέλης Ζάππα), deși despre viața acestuia se cunosc multe, după ce medicul grec Anastasios N. Goudas a editat o serie de volume cu caracter biografic, publicate între anii 1869-1976¹. Mai târziu, fostul secretar personal al lui E. Zappa, Zaharia P. Sardelly și-a publicat *Memoriile*² la București, în ziarul de limbă greacă IRIS (Aurora)³. Ulterior,

1. Ștefan PETRESCU, „Zaharia P. Sardelly versus Evanghelie Zappa (The Zappa Olympics and the Dictionary of the Romanian Language)”, în: *Revue des études sud-est européennes*, LVI, 1-4, București, 2018, p. 292.

2. Șt. PETRESCU, „Zaharia P. Sardelly versus Evanghelie Zappa...”, p. 291.

3. “Απομνημονεύματα δημοσιογράφου”, în: *The Iris*, între March 6, 1911 (period III no.1), p. 1 și June 19, 1911 (nr. 16), p. 1.

în 1938, fiul său, Aristotle Sardelly, va publica și el informații despre perioada în care tatăl său a lucrat pentru Zappa⁴.

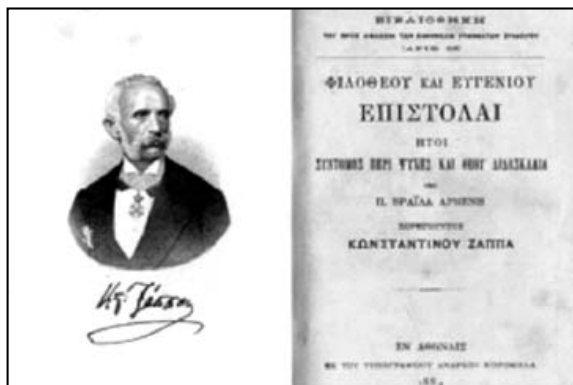

Fig. 1. Evanghelie Zappa (portret publicat în 1884 de Constantin Zappa în volumul *Epistole*)

S-a născut în Laipovo (Labovë e Madhe⁵, în districtul Gjirokaster, în Sudul Albaniei de astăzi), în Epirul de Nord⁶, în anul 1800, având naționalitate albaneză⁷ și vorbind limba albaneză, după cum declara chiar sora sa, Maria Cociu. În anul 1852, dând răspuns celor care-l criticau, Evanghelie Zappa oferă cititorilor publicației *Vestitorul românesc* amănunte despre viața sa. El a povestit cum a rămas fără avere și cum a fost închisă mama sa în Mănăstirea Iliesa, în ostrovul Misii, și cum, în vârstă fiind, a fost legată cu lanțuri la picioare timp de doi ani, pentru a-l „determina să iasă din Țara grecească”, dar și cum a luptat el până la sfârșitul războiului, pentru că, spunea el: „Eu i-am iubit și iu-

4. Dimitrios V. ICONOMIDIS, “Σημειώσεις διά την ιστορίαν των εν Ρουμανία Ελληνικών εφημερίδων και πρώτων βιβλιοπωλείων” („Note despre istoria ziarelor grecești și a primelor librării din România”), în: *Μνημοσύνη*, VI, 1976-1977, p. 78.

5. Astăzi numele localității rurale este Zhapës Labovë.

6. La Lamporo. Anastasios N. GOUDAS, *Βίοι παράλληλοι. Των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών (Vieți paralele. Bărbații care au excelat în timpul renașterii Greciei)*, Athens, 1870, v. III, p. 319; Sava IANCOVICI, „Relations roumano-albanaises à l'époque de la renaissance et de l'émancipation du peuple albanais”, în: *Revue des études sud-est européennes*, IX, 1, 1971, p. 26; Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (*Marea Enciclopedie Creștin Ortodoxă*), τ. 7, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα 2012, σσ. 447-448.

7. S-a vorbit despre Evanghelie Zappa ca despre un aromân din Epir, care vorbește și albaneza. Dimitrie BOLINTINEANU, *Opere II, Romane. Însemnări de călătorie*, edited by Teodor Vârgolici, Bucharest, 2006, p. 1161. În fapt, vorbitorii dialectului aromân din Balcani, cunoscuți și ca macedoromâni sau vlahi, erau considerați români, acesta fiind unul din cele patru dialecte recunoscute ale limbii române. V. A. URECHIA, *Opere complete – Discursuri Academice*, s. II, vol. 2, Bucharest, 1882, p. 5.

besc pe greci, i-am respectat și îi respect încă și nu mai puțin îi iubesc și respect pe români, a căror țară am adoptat-o ca pe a doua Patrie a mea și am ales umbra legilor ei sub care trăiesc astăzi⁸.

Evangelie Zappa⁹ (fig. 1) ajunge în Țările Române¹⁰ cu o avere despre care s-a spus că ar fi provenit din surse obscure, precum pirateria în Marea Egee, solicită și primește cetățenie românească, după care se așează mai întâi la Brăila¹¹, apoi în 1842/1844 se stabilește la Broșteni¹², în județul Ialomița¹³, unde cumpără o moșie de la ginerele domnitorului Gheorghe Bibescu (1843-1848), serdarul Ioan Al. Filipescu. În anul 1849 se termina de clădit și biserica ctitorită de el în Broșteni¹⁴.

Provenea dintr-o familie bogată de comercianți, unii biografi susținând că nu făcuse multă școală, după cum singur se prezintă: „*vechi soldat al unei patrii neavută și fără școală*”¹⁵. A fost militar în tinerețe în armata lui Ali Pașa de Ianina¹⁶, spațiu în care guvernul român luase inițiativa să ajute populația aromână prin înființarea de școli¹⁷. La 21 de

8. Evangelie ZAPPA, „Proclamațiune”, în: *Vestitorul românesc*, an XVII, 13 august 1852, p. 256.

9. Nicolae POSTOLACHE, *Onoare lui Evangelie Zappa, românism, elenitate, olimpism*, Editura Profexim, București, 1996; N. POSTOLACHE, *Evangelie Zappa. De la Broșteni la Atena. Repere europene*, Editura Tipp Star, Slobozia, 2004. *Passim*.

10. Ariadna CAMARIANO-CIORAN, *L'Épire et les Pays Roumains*, Ioannina, 1984, p. 219.

11. Unde va deschide Hotelul Athena. Cosmin MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor”, în: *Buletinul de București*, Camera Notarilor Publici, București, an XIV, nr. 70, 2020, p. 10.

12. Gheorghe DRĂGULIN, *Evangelie Zappa. Aspecte inedite din viața, din activitatea și din inițiativa reînființării Jocurilor Olimpice. Culegere de articole*, București, 2014, p. 54.

13. Laura ULINICI ATANASIU, „Afacerea Zappa în ziarele «Timpul» și «L'indépendance Roumanie» (1892)”, în: *Revista Bibliotecii Academiei Române*, an 1, nr. 1, 2016, p. 19.

14. Va fi înmormântat în curtea acesteia.

15. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor”..., p. 11.

16. Anastasios N. GOUDAS, *Βίοι παράλληλοι. Των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών*, Athens, 1870, v. III, p. 319.

17. Max Demeter PEYFUSS, „Aromânii în era naționalismelor balcanice”, în: Neagu DJUVARA (ed.), *Aromânii: istorie, limbă, destin*, Editura Humanitas, București, 2012, pp. 172-173.

ani se alăturase luptătorilor aromâni sulioți conduși de Markos Botsaris¹⁸ (fig. 2), iar mai târziu avea să lupte în războiul de independență al grecilor (1821-1830)¹⁹.

Fig. 2. Ludovico Lipparini: Lord Byron la mormântul lui Markos Botsaris în Missolonghi (Lithografie color.1850, The Engravings Collection of the National Historical Museum, Athens)²⁰

Totuși, în anul 1847 publica volumul *Trântorul*, care nu este altceva decât un mic tratat despre agricultură. În fapt, făcuse studii de economie la Paris, unde l-a cunoscut și s-a împrietenit și cu Al. Ioan Cuza, cu care a colaborat îndeaproape.

Reușește să se impună financiar²¹, acțiunile sale filantropice beneficiind de răsplata domnului Gheorghe Bibescu²², pentru ajutorul acordat în timpul perioadei de secetă din anii 1845-1846²³.

18. Vasile DIMACA, *Realități și controverse din viața aromânilor*, Editura Ex ponto, 2016, p. 62.

19. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor“..., p. 10.

20. Marie-Louise SVANA, „Tragedy or Melodrama? The Greek War of Independence in European Theatre“, în: *Journal for the Study of Romanticism*, Svane, 2019, p. 101, fig. 2.

21. *Lista proprietăților*. Biblioteca Academiei Române, Secția Manuscrise RAL Zappa Archive, A 458.

22. Fiul său George Bibescu va fi atras de idealul olimpic și de activitatea Baronului Pierre de Coubertin la Paris. În 1899 va deveni membru IOC. Prin această familie, România va fi al 16-lea stat din lume care va deveni membru al Forumului Olimpic. G. BURLACU, „Cultural and social dimension if the Romanian Olympic games Evanghelie Zappa’s contribution to the revival of the modern Olympic games“, în: Konstantinos GEORGIODIS (ed.), *10th International Session for Educators and Officials of Higher Institutes of Physical Education, 21-28 July 2013, Ancient Olympia*, 2014, p. 146.

23. Aprovizionase capitala, iar domnul îl va numi, ca răsplată, mai întâi pitar, apoi serdar (1850) și în final paharnic (1853).

Fig. 3. Biserica din Broșteni, citorită de Evanghelie Zappa și pisania

În timp, se va manifesta ca un mare filantrop. A contribuit financiar la întemeierea Societății Literare (mai târziu Academia Română) și a oferit domnitorului Alexandru Ioan Cuza²⁴, în februarie 1860, o donație de „3.000 de galbeni, pentru cultura limbii și literaturii române”²⁵. Din aceștia, 800 de galbeni erau pentru realizarea unor traduceri din autori clasici, la care a mai adăugat peste 2.200 de galbeni pentru a contribui la „Fondul Zappa”, prin care oferea fonduri pentru premiile literare și științifice acordate unor personalități precum T. Cipariu, pentru *Gramatica română*²⁶ (200), August Treboniu Laurian și I.C. Massim pentru *Dicționarul Limbii romane*²⁷ (2.000 de galbeni).

Nu trebuie uitat și ajutorul pe care Evanghelie Zappa l-a oferit armatei, în valoare de 50.000 de galbeni²⁸. În anul 1877 a contribuit cu o

24. Chiar domnitorul donase 1.000 de galbeni. Iosif HODOȘ, „Originea Societății Academice din București”, în: *Familia*, anul III, 1867, nr. 45/20 noiembrie, pp. 532-534.

25. I. HODOȘ, „Originea Societății Academice din București”..., pp. 532-534.

26. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor”..., p. 10.

27. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor”..., p. 10.

28. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor”..., p. 10.

importantă sumă de bani pentru constituirea Comitetului de ajutorare a combatanților români în Războiul de Independență (1876-1877)²⁹.

Cel mai important demers al său și de mare anvergură a fost, fără îndoială, inițierea și promovarea Olimpiadelor moderne. Contextul era unul prielnic, având în vedere că în lupta de eliberare de sub dominația otomană grecii visau la realizările grecilor antici.

Evanghelie Zappa îi scria de la București, în anul 1856, regelui Ottho I de Bavaria al Greciei (1832-1862)³⁰ și guvernului elen cu propunerea reînființării Jocurilor Olimpice la Atena³¹, oferindu-se să pună la dispoziție fondurile necesare pentru cheltuielile de organizare, precum și pentru construirea unor edificii sportive.

Mai târziu, a cedat 400 de acțiuni pe care le avea la Societatea Elenă a Vapoarelor³² și a donat încă 3.000 de galbeni pentru a fi fondată la Atena „Instituția Olimpicilor“, pentru desfășurarea din patru în patru ani a concursurilor numite „Olimpii“, începând cu anul 1859³³, precum și pentru construirea unui complex expozițional și cultural-sportiv. Ideea sa a fost acceptată și primele Jocuri Olimpice moderne³⁴, desfășurate după planul lui E. Zappa, au fost inaugurate pe 15 noiembrie 1859, în prezența familiei regale, a guvernului și a altor personalități din acea vreme. „Astfel, spune Victor Bănciulescu, cu ideea sa, născută

29. Georgeta FILLITI, *Mereu împreună, 1880-2010*, Editura Suvenir, Brașov, 2010, p. 9.

30. Profesorul David C. Young susține că E. Zappa s-ar fi adresat Regelui la îndemnul poetului Panagiotis Soustos. David C. YOUNG, „Evangelis Zappas and the Origin of the modern Olympic Games“, în: *4th International Session for Young Participants, 19 June-3 July 2007*, Ancient Olympia, 2009, p. 70 sqq.

31. Dumitru MANOLACHE, „Evangelios Zappa, greul înromânit la Broșteni“, în: *Ziarul Lumina, 20 aprilie 2013*, <https://ziarullumina.ro/societate/reportaj/evanghelie-zappa-greul-inromanit-la-brosteni-80925.html>, accesat 20.10.2020; G. BURLACU, „Cultural and social dimension of the Romanian Olympic...“, p. 145.

32. G. BURLACU, „Cultural and social dimension of the Romanian Olympic...“, p. 145.

33. Vor fi organizate 4 ediții ale olimpiadelor, în 1859 (25 MARTIE), 1870, 1875 și 1888-1889. Daniela ADUCOVSCI, Ioan SABĂU, „Less know aspects of the Olympic Games“, în: *Palestrica of the third millennium – Civilization and Sport*, vol. 19, nr. 1, 2018, p. 59.

34. Au fost numite de E. Zappa *Jocurile Atletice Olimpice*. Paraskevas SAMARAS, *Evangelos Zappas and ideological visions of the Olympics*, Athena, 1994, p. 24.

pe teritoriul României, Evanghelie Zappa își merită locul său în Pantheonul olimpic³⁵. Este puțin cunoscut faptul că această manifestare sportivă și nu numai a inspirat și pe alții, cum s-a întâmplat cu medicul William Penny Brookes (1809-1895), care avea să doneze bani pentru premiile primei Olimpiade, după care a introdus în Shropshire Jocurile Olimpice, în anul 1861, fondând în același timp National Olympian Association (NOA), cu sediu la Liverpoole, în anul 1865³⁶.

Următoarele două ediții ale Jocurilor Olimpice „Zappaiene” s-au desfășurat în anii 1875 și 1889, ultima stând și sub semnul inaugurării, la 20 octombrie 1888, la Atena, a impunătorului „Zappeion”, un uriaș complex expozițional (Palatul industriilor – cum era prezentat în suplimentul „Mesagerul Atenei” – ianuarie 1896, nr. 1.) dedicat manifestărilor olimpice și ridicat din averea lui Evanghelie Zappa. Cum acesta moare în anul 1865, n-a apucat să-și vadă marea construcție.

Ideea lui E. Zappa va fi preluată și transpusă în practică mai târziu, de Baronul Pierre de Coubertin³⁷, care într-o conferință ținută la Paris, în anul 1894, propunea ca orașul Atena să fie gazda Jocurilor Olimpice din anul 1896. Acesta va fi considerat Părintele Jocurilor Olimpice³⁸, după ce la 23 iunie 1894, în marea aulă a Sorbonei, Pierre de Coubertin afirma:

„Ceea ce este cultura pentru umanism, trebuie să însemne olimpismul pentru sport. Olimpismul trebuie să întrunească într-un mă-nunchi luminos toate principiile care să contribuie la perfecționarea omului”³⁹.

Delegați din 12 țări au aprobat cu entuziasm propunerea lui Pierre de Coubertin, în timp ce un cor imens interpreta, în prima audiție,

35. Victor BĂNCIULESCU, *Jocurile Olimpice de-a lungul veacurilor*, Editura UCFS, București, 1964, p. 45.

36. David C. YOUNG, *The modern Olympics: a struggle for revival*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1996 p. 7 sqq.

37. Cristian Ștefan LIUȘNEA, *Istoria educației fizice și a olimpismului*, Editura EUROPLUS, Galați, 2014, p. 111. Acesta are un debit moral față de Evanghelie Zappa consideră Wiesław FIREK, „Filozofia Olimpizmu Pierre’a de Coubertina”, în: *Pierre de Coubertin’s Olympic Philosophy*, Fall, Warszawa, 2016, p. 37.

38. C. Șt. LIUȘNEA, *Istoria educației fizice și a olimpismului...*, p. 113.

39. C. Șt. LIUȘNEA, *Istoria educației fizice și a olimpismului...*, p. 112.

Imnul lui Apolo, găsit printre ruinele de la Delphi, imn modernizat de compozitorul francez Gabriel Fauré.

La 23 iunie 1894, a luat ființă primul *Comitet Internațional Olimpic*, format din 15 membri, reprezentând 13 țări, președinte fiind ales grecul Demetrius Vikelas, iar secretar-general Pierre de Coubertin⁴⁰. Acest organism avea ca sarcină pregătirea primei ediții a Jocurilor Olimpice moderne, care urma să se desfășoare în anul 1896 la Atena⁴¹.

Gazda ediției din anul 1896 va fi Societatea atletică greacă, susținută de Academie, Universitate, Societatea literară Parnasse, iar participanții au beneficiat de primirea în vastele săli ale Palatului industriilor, precum și de serviciile cafenelelor, restaurantelor și teatrelor din Atena. Stadionul a fost restaurat cu această ocazie⁴².

Evanghelie Zappa moare pe 19 iunie 1865⁴³, în conacul său de la Broșteni⁴⁴, iar testamentul său dă naștere la tensiuni diplomatice, astfel că, în 3/15 octombrie 1892, relațiile româno-elene se rup, ele reluându-se abia după patru ani⁴⁵, la intervenția lui Duiliu Zamfirescu, atașat diplomatic la Roma. Motivul a fost interpretarea greșită a statutului român care, judecând după legea lui, a dispus ca averea⁴⁶ să nu fie înstrăinată, în timp ce statul elen se substituise Epitropiei Zappa⁴⁷. E. Zappa îl lăsase executor testamentar pe vărul său Constantin Zappa⁴⁸,

40. C. Șt. LIUȘNEA, *Istoria educației fizice și a olimpismului...*, p. 112.

41. C. Șt. LIUȘNEA, *Istoria educației fizice și a olimpismului...*, p. 112.

42. W. FIREK, „Filozofia Olimpizmu Pierre’a de Coubertina”..., p. 69.

43. La Broșteni, Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 7, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα 2012, σσ. 447-448.

44. Liviu BRĂTULEAN, „Cuhnia de la Broșteni. O particularitate în boltirea monumentelor istorice din Țara Românească”, în: *Buletinul Comisiei monumentelor Istorice*, an VI, nr. 3-4, București, 1995, p. 16 sqq.

45. G. FILLITI, *Mereu împreună, 1880-2010...*, p. 11; L. ULINICI ATANASIU, „Afacerea Zappa în ziarele «Timpul» și «L’indépendance Roumanie» (1892)”, p. 19.

46. O avere care însuma peste 10 milioane de galbeni. La care se adăugau argintării, mobile, vite, trăsuri etc. C. MIHAILOVICI, „Povestea unor mari acte filantropice și procesele din jurul lor” p. 10.

47. L. ULINICI ATANASIU, „Afacerea Zappa în ziarele «Timpul» și «L’indépendance Roumanie» (1892)”, p. 20.

48. L. ULINICI ATANASIU, „Afacerea Zappa în ziarele «Timpul» și «L’indépendance Roumanie» (1892)”, p. 19.

prin care 1.500 galbeni erau dăruți anual Comisiei Olimpiilor din Atena⁴⁹. Își dorise ca această Comisie să reușească să organizeze din patru în patru ani expoziții industriale, dar și literare.

Pentru întreaga lui activitate filantropică și demersurile desfășurate sub idealul olimpic, Evanghelie Zappa a fost omagiat de Academia Română în anul 2000, iar conacul său de la Broșteni va fi restaurat⁵⁰.

49. Constantin Zappa va respecta dorința vărului său mai bine de treizeci de ani, până la moartea sa.

50. D. ADUCOVSCI, I. SABĂU, „Less know aspects of the Olympic Games“..., p. 60.